

ATATÜRK, MİLLET VE MİLLETLEŞME

ABDULKADİR YUVALI*

Tarihî Türk devletlerinde sosyal yapının en küçük birimi aile, en geniş ise millettir. Bu yapılanma açığa kavuşturulmadığı için Türk boy ve budunları bazen bilerek yani Türk milletinin bütünlüğünü parçalamak için her biri ayrı birer millet olarak tanımlanmış, bazen bir duyguyu tatmin (Kazak milleti, Kırgız milleti, Özbek milleti vb.) ve bazen de masum yanlışlar şeklinde kullanılmıştır. Oysaki Türk sosyal yapısı aile, oba (uruğ, aşiret) boy, budun ve millet çizgisinde incelendiği takdirde Türk milletinin, birçok budun (Oğuz, Korluk, Uygur, Kırgız, Türk vb.) her budun da birden çok boydan (Kınık, Kayı, Yıva, Avşar, Beğdili vb.) her boyun da farklı sayıda obadan, obaların da ailelerden meydana gelmiş olduğu görülmektedir. Bu yapı ve sosyal organizasyonların birbirleriyle münasebetleri dikkate alınmadan Türk milletinin tanımının doğru olarak yapılması mümkün değildir. Şu halde tarihî devirlerden beri farklı zemin ve zamanlarda bey, boy veya coğrafi adlarla anılmış olan Türk boy veya budunlarının kurmuş olduğu Türk devletlerinin dayandığı boy veya budun ismini ayrı birer millet olarak (Oğuz, Kırgız, Uygur, Korluk vb.) tanımlamak yanlış bir uygulama ve alışkanlık olmalıdır.

Türk milletinin sosyolojik manada tanımını ancak ve ancak Türk sosyal yapısı içinde izah edebiliriz. Yaklaşık 120 civarında devlet kurmuş olan Türklerin sadece Göktürk ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin millet adıyla anılmış olduğu diğerlerinin ise farklı adlarla tanımlanmış olduğu da bir gerçektir. Tarihî Türk devletlerini birleştiren ortak değerlerin tesbiti de oldukça önemlidir. Çünkü tarihin değişik zaman ve zemininde tarih sahnesine çıkmış olan bir devlete Türk devleti diyebilmemiz için söz konusu devletin Türk Devlet Geleneği'ni devlet hayatında uygulamış olması gerekir. Mısır'da tarih sahnesine çıkmış olan Tulunoğulları, İhşidoğulları ile Eyubi ve Memluk devletleri bunun en tipik örnekleridir.

Eski dünya olarak da adlandırılan üç kıtaya yayılmış halde ve kurmuş oldukları devlet hayatında yönetim anlayışını adetâ Oğuz Kağan'ın "çadırımız

---

* Prof.Dr., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

gök, bayrağımız güneş olsun" sözünü hayata geçirmiş olan Türk devletleri idareleri altındaki farklı, dil, din ve kültüre sahip olan toplumların yönetiminde de dinî, sosyal, ticarî ve idarî alanda tolerans göstermişlerdir. Farklı zaman ve zeminlerde siyasî bir güç olarak tarih sahnesine çıkmış olan Türkler coğrafyanın canlılar üzerindeki fizikî ve psikolojik tesirlerinden de nasiplerini almışlardır. Zira Doğu Türkistan'da yaşayan Türklerin Anadolu'daki Türklerle kültürel beraberlik yanında fizyolojik bakımdan farklılık göstermesi coğrafi faktör ile izah edilebilir.

Bu yüzden Türk milleti yukarıda belirtmeye çalıştığımız yapı içinde varlığını binlerce yıldan beri sürdürmüştür. Türk milletini oluşturan müşterekler hemen her çağda özelliğini korumuş olduğu gibi günümüzde de yedisi bağımsız ve en azından onu da bağımsızlık yolunda her türlü haksız uygulamaya rağmen millet olma müstereğini sürdürmekte ve geliştirme yolunda emin adımlarla geleceğe doğru yürümektedir.

Tarihî Türk devletlerinden birisi olan Osmanlı devleti, döneminde geliştirdiği devlet modeli içinde zamanla Türk milleti devlet hayatının önemli kesimlerinden uzaklaştırıldığı gibi millet olma özelliği de tartışma konusu haline gelmiştir. Türk münevverleri bir yandan Osmanlı devletinin dağılmasına mani olmak ve diğer yandan da Müslümanların bütünü için kullanılan ümmet kelimesini kullanmak zorunda kalmışlardır. Türk düşünürü Ziya Gökalp'te daha sonraları sosyolojik manada "aynı dinde bulunan insanların bütününü ifade için kullanılan ümmet, dilde ve kültürde ortak olan topluluklar için millet tanımını kullanmıştır."¹ Zira Osmanlı devletinde millet kelimesi genellikle Müsmülan olmayan topluluklar için kullanılırken Müslümanlar da "ümmet-i Muhammed" olarak adlandırılıyordu.²

Osmanlı devletinin dağılma sürecini yaşadığı dönemde özellikle ve öncelikle gayr-i müslim unsurlar milliyetçilik temeli esasına dayalı millî devletlerini kurarak birer birer Osmanlı devletinden ayrıldığı sırada Türk münevverler başta Ziya Gökalp (öncüleri) olmak üzere Türk, millet ve milliyetçilik kavramlarını kullanmaya özen göstermişlerdir. Oysaki ilk dönemde bu terimlerin Osmanlı devletinin dağılmasına yol açmasından çekindikleri için yazılarında Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarından genellikle Osmanlıcılık akımına destek olmuşlardır. Ancak kısa bir zaman sonra bunun

¹ Z. Gökalp, *Türklüğün Esasları*, İstanbul 1970, s. 20.

² B. Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğusu*, Çev. M. Kıratlı, Ankara 1970, s. 333.

yanlış olduğunu ve bu devletin dayandığı, kurucusu ve her türlü meşakkati çeken bir milletin olduğunu onun da en azından diğer teba kadar yaşama ve istiklâl hakkı olduğunu açıkca ifade etmişlerdir. Bu fikrin öncülüğünü yapan Diyarbakirli Ziya Gökalp, bu fikri siyasî ve kültürel manada hayata geçiren ve Türk Bilge Kağan'dan 1250 yıl sonra Türk adı ile anılmış olan Türkiye Cumhuriyeti devletini kuran da Ulu Önder Atatürk olmuştur. Atatürk'ün başta Gençliğe Hitabesi olmak üzere bu konuda kaleme almış olduğu sözleri ile 1250 yıl önce Göktürk devletinin Hakanı Bilge Kağan'ın Bengü Taş'a vurulmuş olan sözleri karşılaştırıldığı takdirde ayrı zaman ve zeminde devlet kurmuş olan bu iki Türk devlet adamının yok farzedilen ve fiilen de yok edilmek istenilen onun da diğer milletler gibi Türk milletinin var olduğunu ve bir devleti olması gerektiğini ısrarla ifade etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim, Bilge Kağan'ın; Türk, Oğuz beyleri... Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmam...³ Atatürk'ün, "Ey Türk gençliği, birinci vazifen... diye başlayan gençliğe hitabesi ile, Türk milleti çalışkandır... Bu memleket tarihte Türktü, halde Türktür ve ebediyen Türk olarak yaşayacaktır⁴, Cumhuriyetimizin mesnedi Türk camiasıdır. Bu camianın efradı ne kadar Türk harsı ile meşbu olursa o camiaya istinad eden cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur...⁵ Türkiye Türklerindir; işte milliyetperverlerin kuralı budur."⁶ Atatürk'ün değişik zamanlarda söylemiş olduğu bu sözlerle kültüre dayalı bir milletleşme ve bu milletin kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyeti devletinin tanımı ve dayandığı ilkeler ifade edilmektedir. Bu cümleden olmak üzere "Atatürk İlkeleri" olarak tanımladığımız cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, lâiklik, devletçilik ve inkılâpçılık kavramları tarihî Türk devletlerinin belirleyici unsuru olan Türk devlet geleneğinin çağdaş yorumudur. Bu ilkelerin yorumu yapılacağı yerde özellikle de gençlere kural olarak öğretilmiş olması bir metod eksikliği olmalıdır. Millet-devlet münasebetlerine gelince devlet, milletin vücuda getirdiği politük, sosyal, ekonomik kuruluştur. Devletin arkasında yaşama iradesine sahip millet vardır, milleti teşkil eden halkın arzu, irade ve eğilimini teşhis ve temsil eden şahsiyetler olmadan gidecekleri yolu ve hareket stratejilerini tayin edemezler ve dolayısıyla da devletli millet olamazlar. Millî Mücadele tarihi iyi incelendiği takdirde yok farzedilen ve fiilen yok

³ Bilge Kağan'ın vasiyeti için bkz. Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul 1970.

⁴ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c. II, Ankara 1959, s. 1126.

⁵ *A.g.e.*, c.V, Ankara 1972, s. 114.

⁶ *A.g.e.*, s. 83.

edilmek istenilen bir milletin mücadelesinde onun hasletlerini tesbit etmemiz mümkündür. Çünkü Birinci Dünya Savaşı sonunda yıkılan Osmanlı devletinin yerine yeni bir Türk devletinin kuruluşunun da Türk milletinin arzu ve iradesi ile bunu hisseden Gazi Mustafa Kemal'in büyük şahsiyeti dikkate alınmadan Türkiye Cumhuriyeti devletini ve onun milletteşme mücadelesini anlamamız ve anlatmamız hemen hemen mümkün değildir. Zira Nutuk'ta "1919 senesi Mayısının 19. günü Samsun'a çıktım"⁷ cümlesiyle söze başlayan Atatürk, Türk milletinin içinde bulunduğu durumu ve onun kültür ve iman kaynağına güvendiğini ifade etmektedir.

Atatürk'ün bizzat kaleme aldığı "Nutuk" adlı eser ile değişik zaman ve zeminlerde yaptığı konuşma ve yazışmaları ihtiva eden "Söylev ve Demeçler"den de anlaşılacağı üzere bütün hareketlerinde kendisine cesaret veren kaynak Türk milletine olan güveni olmuştur. Çünkü, asker olması sebebiyle Türk milletinin aslı cevherini teşkil eden Mehmetçiki iyi tanıdığı ve tarihe olan ilgisinden dolayı mensubu olmakla her zaman iftihar etmiş olduğu Türk milletinin güçlü ve zayıf yönlerini iyi biliyordu. Nitekim bu özelliğini "Ben, milletin vicdanında ve istikbâlinde ihtisas ettiğim büyük tekâmül istidadını, bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak, peyderpey, bütün hey'et-i içtimâiyemize tatbik ettirmek mecburiyetinde idim"⁸ sözleriyle açıkça ifade etmektedir. Atatürk'ün Türk milletinin varlığını ortaya koyması ve gelişmesi için yapmak istediklerini bir sır olarak sakladığı, zamanı gelince de uygulamaya koyduğunu görüyoruz. Zira onun millete giden yolda paralosu "Ya İstiklâl Ya Ölüm" idi.

Millî Mücadele tarihi yakından incelendiği takdirde, asırlardan beri hür ve müstakil yaşamış olan bir milletin yönettiği başka toplumlara en geniş manada tanımış olduğu haklar adeta geri tepmeli silah olarak kendisine yönelmiş ve varlığı inkar ve vatanı taksim edilmek istenmiştir. Bu haksız uygulama ve isteklere karşı ölümü göze almış ve o gün dünya siyasetinde hakim olan güçlerle savaşmıştır. Bunu bilen ve en geniş manada yaşamış olan Atatürk "Esas, Türk milletinin haysiyeti ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Ne kadar zengin ve müreffeh olursa olsun istiklâlden mahrum bir millet, beşeriyet-i mütemeddine muvacehesinde uşak olmak mevkiinden yüksek bir

⁷ Atatürk, *Nutuk*, c. 1, 3. Baskı, Ankara 1989, s. 3.

⁸ Mehmet Kaplan, "Atatürk'ün Başarısını Sağlayan Sebepler", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 23.

muameleye kesb-i liyakat edemez"⁹ demek ve bu inancını kuvvadan fiile çıkartmak için mücadele etmiş ve bunu da başarmıştır.

Atatürk, hemen her zeminde varlığını savunduğu ve çağın geçerli değer ölçüleri içinde adetâ yeniden başlatmış olduğu milletleşme hadisesinin dayanağı olan millet tanımını "Zengin hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda ortak arzu ve olurda samimi olan, sahip olunan mirasın korunmasına beraber devam hususunda iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyet" olarak yapmaktadır.¹⁰ Bu tanımları yine Atatürk'ün ifadesi ile sadeleştirerek "dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği siyasi ve içtimai heyettir" şeklinde de tanımlayabiliriz.

Ulu Önder Atatürk'ün Millî Mücadele yılları ve takiben devlet hayatında üzerinde ısrarla durduğu hususlardan birisi de kültür meselesi olmuştur. Zira o, Türk kültürünü yani tarih, dil ve sanatını bütün vasıflarıyla ortaya çıkarılıp, hem kendimize ve hem de dünya ilim çevrelerine tanıtılmasına yönelik çalışmaları başlatmıştır. İlk olarak 12 Kasım 1924 tarihinde "Türkiyat Enstitüsü"nü kurmuş ve yönetimine de; dil, edebiyat ve tarih âlimi Fuad Köprülü'yü getirmiştir. Atatürk çok iyi biliyordu ki, Millî Mücadeleyi cephe-lerde can vererek, kan dökerek kazanmış olan bu aziz milletün geleceği millî kültürünü korumasıyla mümkün olacaktır. Zira millî kültürünü kaybeden toplumlar milletleşemediği gibi millî istiklâlini ve vatanını da kaybeder. Bu düşünceyle olmalı ki, Ulu Önder bütün hayatı boyunca, Türk kültürünün millî temellerini tesbit ve geliştirmenin Türk milletinin sonsuza kadar yaşaması anlamına geldiğine inanmıştır. Bu düşünceyle Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti, Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni kurarak bu önemli vazifeyi bu kuruluşlara vermiştir. Söz konusu kurumların çalışmalarını yakından takip etmiş ve zaman zaman çalışmalarına da bizzat katılmıştır. O, çok iyi biliyor ve buraya alabileceğimiz yüzlerce veciz sözünde milletleşme sürecini tamamlamış toplumların geleceğe güvenle bakamayacağını, bunun yolunun da kurmuş olduğu ve kurulması gereken müesseselerden geçeceğini her fırsatta ifade etmiştir.

⁹ Kaplan, a.g.e., s. 23.

¹⁰ Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, T.T.K. Ankara 1969, s. 23, 24.

Bu çalışmalarla Atatürk, asırlardır öz benliğine ve kendisine has kültür değerlerine yabancı kalmış Türk insanını, millî kültür potasına kaynaştırmanın mümkün olacağına inanmış ve çağdaş manada bir milletteşme sürecini başlatmıştır.

Kültüren bakımdan olduğu gibi siyaseten de bağımsız olarak yaşayabilmek için Batı medeniyetinin dışında ve ona ilgisiz kalmanın da mümkün olmayacağını her fırsatta söylemiştir. Atatürk, milletler arasındaki medeniyet yarışı ve kültür alışverişi durdurulamayacağı için, kendi milletini iyi tanıyan, milletle her bakımdan bütünleşebilen, milletinin dilini, tarihini, dinini, örf ve adetlerini iyi bilen, kısaca belirtmek gerekirse millî kültür değerlerini bilen, yaşayan ve bunu nesillerine bir şuur halinde verebilenler varlıklarını devam ettirebilirler. Aksi halde tarih; ölü diller, kültürler ve milletler mezarlığıdır. Atatürk, hayatı boyunca millî kültüre bu gözle bakmış ve bu konuda "dil, tarih ve kültür" karın doyurmuyor onun için yatırıma, harcamaya ve üzerinde durmaya gerek görmeyip, bu konuları tesadüflere terk edenlerin Atatürk ve Atatürkçülükten söz etmeye hakları olmamalıdır. Ülkemizi yıllarca kemiren, ülke ve millî varlığımıza yönelik tehditler bu yöndeki ihmal-lerden yeterli ölçüde istifade etmiştir ve etmektedirler.

Şurası bir hakikattir ki, millî kültürlerini iyi tanıyan ve titizlikle koruyan ve çocuklarını da bu ölçüler içinde yetiştirebilen milletler, dışarıdan gelebilecek tesirlerden korkmazlar, kendilerini her türlü dış tehlikeye karşı kuvvetli hissederler. Atatürk'ün bir yandan Batı medeniyeti ile işbirliğine giderken diğer yandan da millî kültür meselelerini öncelikli olarak ele alması ve bir milletteşme süreci başlatmak suretiyle yetişecek nesillerin millî kültür şuuruna sahip olmaları için hiçbir fedakarlıktan kaçınmamış olduğu görülmektedir. Türk eğitim tarihinin tasnifinde Atatürk dönemi millileşme olarak tanımlanmakta, daha sonraki dönemler için aynı ifadenin kullanılmamış olması Atatürk'ün başlatmış olduğu milletteşme sürecinin Ulu Önder'in beklediği ölçü ve manada sonuçlanmasına mani olduğu söylenebilir. Şayet bu süreç tamamlanmış olsaydı, bugün ülkemizi tehdit boyutuna varan sosyo-kültürel sorunlar bu düzeyde olmayabilirdi. Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür" veciz sözü onun bu konudaki düşünce ve davranışlarını en güzel bir şekilde ifade etmektedir. Bu konuda gençlik ile ilgili olarak da "çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz: 1- Milliyetine, Türkiye devletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine düşman olanlarla mücadele lüzumu öğretilmelidir. Fertleri bu mücadele vasıtasıyla donanmayan milletler için ya-

şama hakkı yoktur"¹¹ ifadesinin altını ısrarla çiziyor, bu konuda ihmali olan anne, baba, her kademedeki eğitimci ve yöneticilerin Atatürk'ün "Nutuk" adlı eseri ile "Söylev ve Demeçleri"i okumanın ve özümsemenin gerekli olduğuna dair inancımı tekrarlıyorum.

Zira Atatürk'ü Türk tarihinden, medeniyetinden, yaşayış ve düşüncesinden farklı bir yaklaşımla tanıma ve tanıtmayı tercih etmiş olan kişi ve çevreler olacaktır. İnsanlık tarihine mal olmuş ulu kişiler için bu tür talihsizlikler her zaman ve her zeminde karşılaşılmış olan durumlardır. Söz konusu kaynaklara inmeden Atatürk'ün başlatmış olduğu milletleşme hadisesini anlamamız ve dolayısıyla da anlatmamız mümkün olamaz. Atatürk'ün varlığı inkar, hakkı ve hukuku zorla elinden alınan Türk insanının çağdaş manada milletleşmesi için atmış olduğu adımları birer tanım olmaktan çıkartıp tarihî, felsefî ve sosyolojik boyutlarıyla ortaya konması olayının millî, insanî ve ilmî bir görev olduğu inancındayız. Bu konuda atılacak adımlar ile onu tanıma ve tanımada yeni bir metodun uygulanması ve konuya ilmî açıdan yaklaşılması, Atatürk'ün insanımıza ve insanlığa tanıtılması bakımından bizler için gecikmiş bir görev olmalıdır.

---

¹¹ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, c. II, s. 231.

